

zijn. In 1743 werd het 'zwaar geld' ingevoerd: de ducaton tegen 78 stuivers. Pas in 1768 kwam aan alle verwarring een einde en kreeg de ducaton de Nederlandse waarde: 66 stuivers. Helaas is De Korte niet consequent in de omrekening naar Nederlandse waarde: bij de retourgoederen uit Azië rekent hij slechts om van 'licht geld' naar 'zwaar geld' in plaats van naar Nederlandse waarde. Daardoor berekent hij de bruto-handelswinsten en de daarvan afgeleide percentages (tabel 26) voor de periode 1660-1770 te hoog.

De beschrijving van de financiële ontwikkeling in Nederland in de achttiende eeuw is helaas het zwakste deel in het boek. De tabellen zijn wel duidelijk, maar het verhaal is wel erg mager. Bovendien haalt De Korte hier een aantal memorieschrijvers aan, waarbij hij zondermeer uitgaat van hun deskundigheid (bijvoorbeeld op bladzijde 77 bij J. C. Radermacher) en gaat hij met Cornelis van der Oudermeulen in discussie naar aanleiding van diens tweede memorie uit 1772. Op deze plaats is dat niet erg zinvol en voor een niet-ingewijde moeilijk te begrijpen.

Eén kanttekening wil ik nog maken bij de — overigens prima — berekening van de bedrijfsresultaten. De Korte beschouwt de bedrijven in Nederland en Azië apart. Dat brengt hem ertoe te constateren dat de balanspositie in Nederland rond 1760 in Nederland wel erg zwak was, mede doordat de bedrijfsresultaten van 1750-1760 bijna f900.000 negatief waren. In dezelfde periode nam het Indisch kapitaal echter met f6,75 miljoen toe. Men kan dus ook zeggen dat er teveel geld naar Azië is gestuurd. Na 1760 gebeurde het omgekeerde: het Indisch kapitaal nam af, waardoor de resultaten in Nederland beter leken dan zij waren, van 1770-1780 maar liefst f6 miljoen. De schrijver gaat daar door zijn manier van beschouwen helaas aan voorbij.

Het laatste hoofdstuk geeft een goed beeld van de aftakeling van de VOC. Voor het Nederlandse bedrijf was dit uit andere publikaties al wel bekend, voor het Aziatisch bedrijf echter niet.

De veertien bijlagen zijn het belangrijkste onderdeel van het boek. Een aantal dient als illustratie bij de uitleg van de werking van de VOC, een aantal andere bevat seriële gegevens. Vooral deze zijn van belang voor elke onderzoeker die zich met de VOC bezighoudt, want zonder de moeilijk te begrijpen boekhouding van dit handelsbedrijf te hoeven raadplegen, kan deze nu de essentiële financiële gegevens gebruiken.

Samenvattend kan men zeggen dat het boek een fraai uitgevoerde, gedegen bronnenpublikatie is geworden, waar de enorme hoeveelheid werk die verricht is, duidelijk aan is af te zien.

J. J. Steur

M. Therry, *De dekenij Roeselare (1609-1649). Bijdrage tot de studie van de katholieke hervorming in het bisdom Brugge* (Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis publikatie LXVII; Leuven: Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis, 1983, 271 blz.).

Onder leiding van M. Cloet wordt aan de Katholieke Universiteit Leuven sinds een tiental jaren intensief studiewerk verricht naar de ontwikkeling van de contra-reformatie in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de zeventiende en achttiende eeuw. Aan de hand van diepgravende case-studies per dekenij poogt men systematisch naar een steeds duidelijker wordend totaalbeeld toe te werken. Voor de publikaties in dit ver-

band zorgt doorgaans het Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis, dat ook de uitgave verzorgd heeft van deze bijdrage van Marc Therry over de dekenij Roeselare (bisdom Brugge) in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Tussen de door de auteur geraadpleegde bronnen nemen de bisschoppelijke visitatieverslagen van 1624 en 1642 en de 'acta episcopatus' de voornaamste plaatsen in. Deze acta episcopatus bevatten ondermeer gegevens betreffende de bedrijvigheid, de daden en de beslissingen van de opeenvolgende bisschoppen (33). Decanale visitatieverslagen — normaal de basisbronnen voor een soortgelijk onderzoek — zijn voor Roeselare niet bewaard gebleven.

Twee inleidende hoofdstukken — in feite de hoofdstukken 2 en 3 — schetsen het kader waarin deze studie kan worden gesitueerd. Het eerste behandelt de katholieke restauratie in het bisdom Brugge vanaf het Twaalfjarig Bestand in 1609 en heeft vooral aandacht voor het beleid dat toen door de Brugse bisschoppen werd gevoerd. Hieruit blijkt dat tot circa 1630 prioritair aandacht werd besteed aan het uitbouwen van een degelijke kerkelijke infrastructuur. Na 1630 werden het handhaven van de priesterlijke waardigheid en het doorvoeren van het catechismusonderricht geleidelijk de belangrijkste bisschoppelijke beleidsconstanten.

In een tweede inleidend hoofdstuk poogt Therry het decanaat Roeselare te vatten in zijn diverse maatschappelijke facetten. Hierin is hij maar nauwelijks geslaagd. Te weinig systematiek en fragmentarisme kenmerken dit onderdeel van zijn uiteenzetting. Als verontschuldiging kan worden aangevoerd dat het geraadpleegde bronnenmateriaal — hoofdzakelijk bisschoppelijk archief — hiertoe te beperkt was, wat logisch lijkt binnen het bestek van de licentiaatsverhandeling waarvan deze studie het uitgewerkte resultaat is. Toch staat de aanpak ervan in scherpe tegenstelling tot de accuratesse waarmee Therry in hoofdstuk 2 een indringend overzicht afleverde van het contra-reformatorisch beleid in het bisdom Brugge tijdens de eerste decennia van de zeventiende eeuw.

De kern van dit boek wordt gevormd door de hoofdstukken 4, 5 en 6 die achtereenvolgens de reorganisatie van de materiële infrastructuur in de verschillende parochies, het lokaal kerkelijk personeel en de impact van de katholieke hervorming op de bevolking behandelen. Over de eerste twee items schrijft de auteur met kennis van zaken. Voornamelijk op aandringen van Antoon Triest, bisschop te Brugge van 1616 tot 1620, begon men in die jaren per parochie systematisch inventarissen te maken van het nog resterend kerkelijk goederenbezit. Het beheer over dat patrimonium werd in handen gegeven van zogenaamde kerkmeesters. Ongemeen boeiend in dit verband is de uiteenzetting van Therry betreffende de scherpe belangenstrijd die vaak ontstond tussen kerkelijke en wereldlijke gezagdragers bij het parochiaal goederenbeheer. Men maakte ook werk van de heropbouw van de kerken. Sneller dan elders in het bisdom Brugge beschikte men in het decanaat Roeselare opnieuw over volwaardige parochiekerken. Doorgaans zorgden de tiendheffers en eventueel de parochianen via een speciale belasting voor de noodzakelijke financiële middelen.

Bijzonder interessant in het hoofdstuk dat het lokaal kerkelijk personeel doorlicht, is vooral het onderdeel waarin de auteur het heeft over de nieuwe gedragscode die door de bisschoppelijke overheid aan de priesters opgelegd werd. Van de pastoors werd voortaan geëist dat zij een moreel voorbeeldig leven zouden lijden zonder al te familiäre omgang met hun parochianen. Gebeurlijke misstappen van de pastoors werden streng bestraft.

Een essentieel aspect in de studie van een fenomeen als de contra-reformatie is

uiteraard de vraag in welke mate de geactualiseerde katholieke leer door de bevolking geassimileerd werd. Op deze vraag geeft Therry voor het decanaat Roeselare een onvolledig antwoord. Sprekende communicantencijfers en massaal bijwonen van de mis op zondag zeggen wel veel, maar lang niet alles. Hoe groot was de impact van regelmatig catechismusonderricht op de effectieve leerkennis van de gewone man? Dat de kerk van toen af de totaliteit van het dagelijks leven wilde vatten is een belangwekkende vaststelling, maar graag hoorden we wat meer over de concrete resultaten van dit streven. Afwijkend gedrag zoals het krijgen van onechte kinderen, criminaliteit, drankgebruik, hekserij, enz. geven ons nuttige aanwijzingen omtrent de mogelijke impact van de katholieke hervorming op het dagelijks leven. Was het niet mogelijk geweest om bijvoorbeeld via parochieregisters en vonnissenregisters op dit vlak enig onderzoek te verrichten? Ondanks enkele kritische overwegingen kan deze bijdrage van M. Therry toch als zeer waardevol geapprecieerd worden en men kan alleen maar hopen dat nog meer gelijksoortige studies het beeld van die katholieke hervorming in de zeventiende en de achttiende eeuw zullen komen aanvullen.

J. van de Wiele

R. Dekker, *Holland in beroering. Oproeren in de 17de en 18de eeuw* (Baarn: Ambo, 1982, 199 blz., ISBN 90 263 0542 7).

In vergelijking met Frankrijk en Engeland noemen historici de Republiek in de zeventiende en achttiende eeuw gewoonlijk een oase van rust. Behalve in crisisjaren als 1672 en 1747 lieten brede en smalle burgerij het regeren aan de regenten over en schikte de gemene man zich in zijn toch lang niet altijd gemakkelijk lot. Is dit beeld juist of weerspiegelt het alleen maar dat we van de opstandigheid van de bevolking tijdens de Republiek nauwelijks iets weten?

De schrijver van het hier te bespreken boek (tevens proefschrift GU Amsterdam), dat door omstandigheden die niet waren te voorzien te lang in de la heeft gelegen, is de laatste mening toegedaan. Aan incidentele oproeren, zo meent hij, mag aandacht zijn besteed, onderzoek naar sociaal protest op langere termijn is nooit verricht. *Holland in beroering* beoogt een, in de eerste plaats inventariserend onderzoek te zijn, dat de lacune kan opvullen.

Na een theoretische inleiding volgt een overzicht van de oproeren in Holland, waarna op een aantal aspecten wordt ingegaan. Een oproer wordt gedefinieerd als een gewelddadige verstoring van de openbare orde door een groep van minstens twintig mensen, die langer dan een halve dag, maar niet langer dan twee weken achtereen duurt. De oproeren kunnen onderscheiden worden in voedseloproeren, belastingoproeren, godsdienstoproeren en politieke oproeren. Vrouwen en jongens blijken een grote rol te hebben gespeeld. Zij waren gemakkelijk in beweging te brengen en oproermakers lieten hen graag de kastanjes uit het vuur halen, omdat de overheid tegen vrouwen en kinderen niet al te streng placht op te treden. De schrijver bespreekt vervolgens de gang van zaken tijdens een oproer, de reactie van de overheid en het mogelijke verband tussen oproeren, de economische conjunctuur en de sociale verhoudingen.

Oproer was in Holland een stedelijke aangelegenheid, concludeert de auteur, boeren-